

ובא כהן [מבני הבית, או שהיה קרוב ט-ב משפחה], ועמד על שפת הבור, והציץ בו בבור, לידע אם הנפל זכר הוא, אם נקבה היא, כדי שאמו תדע כמה ימי טומאה וטהרה של לידה עליה לנהוג. (247)

ושוב מקשינן: וכי אין ספק מוציא מידי ודאי!?

והתניא: אמר רבי יהודה: מעשה בשפחתו של מציק אחד [אדם אלים, וישראל היה] ברימון [שם מקום], שהטילה נפל לבור.

לישראל ליהנות את עיקר הנאתה דהיינו הדלקה, והוא הדין כל הנאה של כילוי. ושוב חוזרים ולמדים תרומה טהורה מתרומה טמאה שאף היא תיאסר לישראל בהנאה של כילוי.

247. התוס' יישבו בדרך אחרת, שבאיסור דרבנן, אכן, ספק מוציא ודאי. וכאן בחמץ שהספק אינו מוציא מידי ודאי, מדובר כשבעל הבית לא ביטל את החמץ, והוי הבדיקה חיוב מדאורייתא.

עוד תירצו, שגם בחבר שמת מותר לאכול רק אכילת ארעי מהפירות שהניח. ומה שהברייתא אומרת "הרי הן בחזקת מתוקנין" היינו בפירות כאלו שאינן ראויין אלא לאכילת בהמה, שמותר להאכילם אפילו אכילת קבע קודם גמר מלאכה. תוס' ד"ה כדי.

ובמנחות הביאו התוספות בשם רבי אפרים, שרבי אושעיא פוטר לגמרי אפילו באכילת קבע. ומה שנקט "כדי שתהא בהמתו אוכלת", היינו שכך אומר בעל הבית, שלצורך בהמתו הוא מכניסה במוץ שלה, לפי שהוא מתבייש לומר שכונתו להערים ולפטור ממעשר.

ואף שאכילת קבע אסורה אפילו קודם ראיית פני הבית, זה רק משום שאפשר שיבא לידי חיוב כשיראה אחר כך פני הבית. אבל כאן שהתבואה כבר ראתה פני הבית בפטור, ושוב לא יועיל אף אם תראה שוב פני הבית, מותר אפילו אכילת קבע. תוס' ד"ה כדי, מנחות [סז ב].

השפת אמת מתרץ קושיית רש"י והתוספות, שכל הטעם שאסרו חכמים לאכול קבע קודם מירוח וראיית פני הבית הוא משום גזל השבט,

פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר, דורות האחרונים מכניסים פירותיהן דרך גגות וחצרות כדי לפטרן מן המעשר? וראה שם מה שתירך.

246. אך טבל גמור אסור ליתן לאכול לבהמה. ואף שטבל אינו אסור בהנאה, מכל מקום "הנאה של כילוי" [שהדבר מתכלה תוך כדי הנאה] אסורה בטבל. והאכלת הבהמה היא הנאה של כילוי.

והטעם לכך, משום שבגמרא בשבת מבואר שאסור להדליק בשמן של טבל טמא. כי התורה הקישה תרומה טמאה לתרומה טהורה, שכמו בתרומה טהורה אסור ליהנות ממנה את עיקר הנאתה, דהיינו אכילה, קודם הפרשת תרומה, כך תרומה טמאה אסור ליהנות את עיקר הנאתה, דהיינו הדלקה, קודם שהופרשה התרומה ועודה טבל. ולמדנו מכך שאסור להדליק בטבל טמא והוא הדין כל הנאה של כילוי.

אם כן אפשר לחזור וללמוד באותו היקש, תרומה טהורה מטמאה, שכמו תרומה טמאה אסורה בהדלקה קודם שהורמה התרומה. כך גם תרומה טהורה מותרת בהדלקה רק לאחר הפרשת התרומה, ולא בעודה טבל.

נמצינו למדים שכל טבל אסור בהדלקה, וכן כל הנאה של כילוי. תוס' ד"ה כדי.

עוד הוסיפו ההתוספות, שבהיקש זה אנו למדים את הדין שאסור לישראל ליתן לבהמתו כרשיני תרומה, למרות שתרומה אינה אסורה בהנאה. שכמו שאסור לישראל ליהנות מתרומה טהורה את עיקר הנאתה, כך תרומה טמאה אסור

גרירתו של הנפל אל החור על ידי החולדה אינה ודאית, אלא, **ספק גררוהו מהבור וספק לא גררוהו בהחיא שעטא** שהאהיל הכהן על הבור. ואפילו הכי, **קאתי ספק גרירה, ומוציא מידי ודאי** טומאה?

ומשנינן: **לא תימא "שהטילה השפחה נפל לבור"**, והיתה שם ודאי טומאה, **אלא אימא, "שהפילה דבר שהוא כמין נפל, לבור"**, ואפשר שהיה זה "שפיר" [שק הריון של עובר] מלא רוח, שאינו מטמא כלל. ואם כן, **הוי רק ספק וספק, ספק נפל, וכנגדו ספק גרירת חולדה.** ולכן יכול ספק גרירה להוציא מידי ספק נפל. אך להוציא מידי ודאי, אין הספק יכול להוציא. (250)

ומקשינן: **והא "הציץ בו לידע אם זכר הוא אם נקבה היא"**, **קתני.** ומשמע, שודאי נפל היה, אלא שלא היה ידוע אם הוא זכר או נקבה?

ומשנינן: **הכי קאמר:** הציץ בו לידע אם רוח

[בלידת זכר צריכה היולדת לנהוג שבעה ימי טומאה, ולאחריהם שלשים ושלושה ימי טהרה. ובלידת נקבה היא נוהגת שבועיים ימי טומאה, וששים וששה ימי טהרה]. ולא נזהר אותו כהן שמא יאהיל על הנפל המת שבבור, ונמצא עובר על האיסור שנאמר על הכהנים שלא להטמאות למת. (248)

ובסופו של דבר, לא הבחין הכהן בשום נפל בתוך הבור.

ובא המעשה לפני חכמים, וטיהרוהו, את הכהן, על אף שאפשר שהנפל היה שם בשעה שהציץ בבור, והוא נטמא ממנו בטומאת אהל, **מפני שחולדה וברדלם מצויין שם,** ובודאי גררו אותו לתוך חור שיש להם בצידי הבור, שמן הסתם יש בו חלל טפח, והוא חוצץ בפני הטומאה, ואינו מטמא את המאהיל עליו מלמעלה. (249)

והא הבא, דודאי הטילה השפחה את הנפל לבור, ונמצא שהטומאה היא ודאית, ואילו

249. רש"י. **התוספות** מוסיפים שאף אם נאמר שהנפל היה של גבירתה של השפחה, והכהן הזה היה קרוב של הנפל, אף על פי כן היה אסור לו ליטמא לנפל. כי בתורת כהנים מבואר שאסור לכהן ליטמא רק לקרוב שהוא בר קיימא, ולא כשהוא נפל. ועוד, שאפילו לקרוב בר קיימא מותר לכהן ליטמא רק כאשר יש בכך צורך למת. ואילו כאן ההצצה לבור, לא היתה לצורך המת, אלא לצורך אמו שתדע כמה ימי טומאה וטהרה עליה לנהוג. ועל כרחק צריך לומר שכהן שוטה היה. **תוס' ד"ה בשפחתו** [בעמוד הקודם].

250. רש"י. והיינו שאם לא היה שם חלל טפח, הרי זו "טומאה רצוצה" שבוקעת ועולה אף

כדי שלא יפקיע כל אחד תרומותיו ומעשרותיו בערמה זו. וכאן במילא אין צריך ליתן לכהן וללוי התרומה והמעשר, כי שמא כבר עישר החבר, והמוציא מחבירו עליו הראיה, וכל הספק רק אם צריך לקרוא לה שם. אם כן על הצד שהחבר הכניסה במוץ שלה, מותר אף אכילת קבע בלא קריאת שם, כי באופן שאין חיוב נתינה לא תיקנו חכמים חיוב הפרשה אף לאכילת קבע.

248. אין מכאן ראייה ששפחה מטמאה בלידה. כי אפשר שהנפל שהטילה השפחה לא היה שלה אלא של גבירתה הישראלית. אך בתורת כהנים יש דרשא מפורשת לטמאות את השפחה בטומאת לידה. **תוס' ד"ה בשפחתו** [בעמוד א].

ואיבעית אימא: לעולם הפילה השפחה נפל ודאי. ואף על פי כן טיהרו חכמים את הכהן, כי **התם, ודאי וודאי הוא.** כיון דחולדה וברדלם מצויין שם, ודאי גררוהו, את הנפל, **בההיא שעתא** שהאהיל הכהן. דהיינו, עוד לפני שהאהיל הכהן הם גררוהו, ולא היה

הפילה, ואינה טמאה טומאת לידה כלל, **אם נפל הפילה,** והרי היא טמאה. **ואם תמצא לומר נפל הפילה,** אם הוא יווכח שאכן נפל הוא ולא רוח בעלמא, עדיין יש לו לידע אם **זכר הוא, ואם נקבה היא,** כדי לדעת כמה ימי טומאה וטהרה עליה לנהוג. (251)

עוד כתבו שאפילו אם מקום עמידתו היה רשות היחיד, טיהרוהו בגלל ספק ספיקא, למרות שבכל ספק ספיקא מטמאים ברשות היחיד, ראה שם הטעם. תוס' ד"ה ספק.

בתוס' רבינו פרץ מבואר להדיא כמו שפירש **המהרש"ל** בדעת רש"י שהחור עצמו היה בו חלל טפח, ואילו פתח החור לבור היה פחות מטפח.

והקשה: איך אפשר לסמוך על כך שהחור עשוי בצורה כזאת דוקא? ותירץ, שסתם חור של חולדות עשוי כך שבפתחו הוא צר ובהמשך הוא מתרחב.

אך הקשה כקושיית **מהרש"א**, שאם כן הרי זה כקבר סתום שהטומאה בוקעת ועולה למרות שיש בו חלל טפח?

ותירץ, כיון שהנפל לא הונח שם לשם קבר, אין דינו כקבר סתום.

251. הקשו **התוס':** היכן עמד הבור. אם ברשות הרבים, די בספק אחד בלבד כדי לטהר את הכהן, כדין ספק טומאה ברשות הרבים שספיקו טהור. ואם ברשות היחיד, לא יועיל אפילו ספק ספיקא. כי ספק טומאה ברשות היחיד, לעולם טמא, אף בספק ספיקא?

ותירצו, שלעולם עמד הבור ברשות היחיד, אלא שגרירת החולדה הוא ספק מצוי וקרוב לודאי, לכן יש להקל בו בספק ספיקא. וכמו שכתבו לעיל בעמוד א' בד"ה ואם. תוס' ד"ה ספק.

מעבר לגגה, ומטמאה את כל מה שלמעלה ממנה. ושמא עמד הכהן בדיוק מעל החור הזה. ומוסיף **המהרש"ל**, שפתח החור שנכנס לבור, היה פחות מטפח. כי אחרת היתה מתפשטת הטומאה לתוך הבור, ושוב היה הכהן מאהיל על הטומאה.

אך **התוס'** מיאנו לפרש כן, משום שהם סוברים שבאופן כזה שוב הטומאה בוקעת ועולה, כיון שאין לה פתח לצאת דרך שם.

וכשיטתם בכמה מקומות, שכל החילוק בין אם החלל יש בו טפח או לא, הוא רק כאשר יש לטומאה פתח לצאת דרכו. אך כשהמת נמצא בבית סתום דינו כקבר סתום, ואדרכה חמור יותר כשיש לחלל טפח, שאז הטומאה מתפשטת תחילה בכל הבית, ולאחר מכן היא בוקעת ועולה כנגד כולו. ואילו כשאין שם טפח, אינה בוקעת אלא כנגד הטומאה עצמה. **מהרש"א.**

אך מאידך כתבו שאין לומר שמדובר שחלל החור היה בו טפח. שאם כן מה הועילה הגרירה של החולדה לשם, הרי הטומאה מתפשטת מן החור אל תוך הבור.

ולכן הם מפרשים שאמנם מדובר בטומאה רצוזה, וכגון שהחור לא היה בו חלל טפח. ואף על פי כן טיהרוהו את הכהן, ולא חששו שמא הוא עמד בדיוק מעל הטומאה, והיא בוקעת ועולה כנגדה. משום שמקום עמידתו היה רשות הרבים, וספק טומאה ברשות הרבים ספיקו טהור. [ואף שהבור עצמו היה רשות היחיד, כמבואר בהערה הבאה מכל מקום עמידת הכהן על שפת הבור היה במקום שהוא רשות הרבים].

ומקשינן: וכי מי אמרינן כי אין חוששין שמא גררה חולדה את החמץ ממקום שאינו בדוק למקום הבדוק?

והא קתני סיפא [במשנה הבאה]: מה שמשייר מן החמץ לאחר הבדיקה לצורך אכילתו עד מחר יניחנו בצנעא [במקום מוצנע], כדי שלא יהא צריך בדיקה אחריו.

ומשמע, שאם לא הניח אותו במקום מוצנע, צריך לבדוק אחריו. והיינו מחשש שמא גיררה חולדה את החמץ למקום שכבר בדק! (253)

ומתצינן: אמר אביי: לא קשיא: הא בארבעה עשר. הא בשלשה עשר.

שם נפל בשעה שהכהן האהיל על הבור. כי נהי, על אף שבחמץ אנו חוששים שמא החולדה לא אכלה את כולו אלא דשירי משירא ממנו, ולכן צריך לבדוק שוב במקום שראינו שהחולדה הביאה לשם חמץ, כאן, לגבי טומאה, די לנו אם נאמר כי מיגרה, מיהת, ודאי גררום את הנפל בהיאי שעתא. (252)

(לישנא אחרינא: נהי דודאי אכלום לא אמרינן ולכן בחמץ אנו מחמירים לבדוק שוב. אך ודאי גררוהו לחורייהו [לחור שלהם], אמרינן).

שנינו במשנה: אין חוששין שמא גיררה חולדה מבית לבית, וממקום למקום.

שגררתו מיד שנפל לשם, כי למה תתמהמה מלגוררו. אבל עצם הגרירה אינה ודאית. רבינו דוד.

253. לכאורה איך אפשר לומר שחיישינן לגרירת חולדה, והרי המשנה אומרת שאם כן צריך לחשוש גם מתצר לחצר ומעיר לעיר, ואין לדבר סוף?

מבארים התוס': שהגמרא לא שאלה שנחשוש לגרירת חולדה אפילו מבית חבירו לביתו. שלזה ודאי אין סוף. שהרי אי אפשר שכולם יבדקו בבת אחת. ואם הוא יסיים לבדוק קודם לחבירו, נחשוש שמא תביא חולדה חמץ, מבית חבירו שאינו בדוק לכאן. אלא השאלה היא שנחשוש באותו בית עצמו שתגרור חולדה ממקום שאינו בדוק למקום בדוק. ולדבר זה יש סוף, שיכולים כל בני הבית לבדוק בבת אחת, זה בזוית וזה בזוית זו. [ואכן גם ראיית הגמרא מהמשנה הבאה היא רק שחוששין לגרירת

252. קשה, כיון שגרירת חולדה היא ודאית, אם כן למה אין חוששין תמיד בחמץ שמא גיררה חולדה. שהרי הוא כאילו ראינו שהחולדה גררה לכאן חמץ, שאמרו לעיל שבאופן כזה ודאי צריך לבדוק שנית, משום שאין ספק אכילה מוציא מידי ודאי?

יש לומר שאין זה ודאי גמור. אלא כעין הודאות של חזקה על חבר שאין מוציא מתחת ידו דבר שאינו מתוקן, שאמרנו לעיל שהוא מוציא אף מידי ודאי. אבל עדיין אין לנו לחשוש שמא גיררה חולדה מאחר שאינו ודאי גמור, ולא מחזקין איסורא.

עוד יש לומר, כי מה שאמרו אין חוששין שמא גיררה חולדה, היינו בבתים, שאין החולדות מצויות שם. וכאן מדובר בבור שהוא בשדה שחולדות מצויות שם, והוי הגרירה ודאי. עוד יש לפרש "ודאי גררוהו בהיאי שעתא", היינו, כיון שעתה אנו רואים שהנפל איננו בבור, משום שהחולדה גררתו משם, אם כן ודאי

ביום ארבעה עשר, שמא אז היא תגרור מהחמץ ששיירה לאחר הבדיקה, כי הואיל דלא שכיחא ריפתא בכולהו בתי, שהחולדה אינה רואה אז הרבה פת בבתיים כפי שהיא רגילה לראות תמיד, היא חוששת שלא יהיה מה לאכול, ומצנעא מן החמץ. (256)

אמר רבא: וכי חולדה נביאה היא דידעא דהאידנא [היום] ארביסר בניסן, ולא אפי עד לאורתא, וכי יכולה היא לשים לב ולראות את הנולד שלא יאפו עוד היום פת, עד

ומפרש אביי: משנתנו, האומרת אין חוששין שמא גיררה חולדה, מדברת בזמן בדיקת חמץ שהוא בשלשה עשר [בערב], (254) דשכיח ריפתא בכולהו בתי, שאז מצויה הרבה פת לחולדה בתוך הבתיים, והיא אינה חוששת שמא לא יהיה לה מה לאכול, הלכך, לא מצנעא, אין חשש שתגרור החולדה חמץ ממקום שאינו בדוק להצניעו במקום בדוק. (255)

ואילו המשנה הבאה מדברת על החשש

ידענו שהיה שם קבר של נפל, אין חוששין לטומאה במקום שחולדה מצוייה, כי ודאי אכלה החולדה את כל הנפל. תוס' ד"ה בשלשה.

256. ואף שבמשנה לקמן [יב] נאמר שמי שלא בדק בליל י"ד יבדוק ביום י"ד עצמו. ומה הועיל בבדיקתו כיון שבי"ד חוששין לגרירת חולדה, ושמא תוך כדי הבדיקה תגרור ממקום למקום? יש לומר שעל זמן מועט כזה, ודאי אין חוששין לגרירת חולדה.

אך אם כן למה צריך לחלק בין י"ג לי"ד. הרי גם אם שניהם בי"ד, יש לחלק בין משנתנו שמדברת בזמן מועט של בדיקת חמץ, לבין המשנה דלקמן שמדברת על החמץ שמשירר עד למחר?

יש לומר שמהלשון "אין חוששין שמא גיררה חולדה" משמע שבכל ענין אין חוששין ואפילו לזמן רב, לכן העמידוהו בי"ג דוקא. חידושי הר"ן.

בתוס' הרשב"א מתרץ על פי התוס' בד"ה ולא שכל השאלה של הגמרא שנחשוש לחולדה הוא רק באותו בית עצמו [הובא בהערה לעיל]. אם כן אפשר שבי"ד עצמו אכן חוששין לחולדה באותו בית עצמו. ומי שבדוק אז יצטרך לבדוק עם כל בני ביתו בבת אחת, זה בזוית וזה בזוית זו.

חולדה באותו בית עצמו]. תוס' ד"ה ולא.

254. חידושי הר"ן.

255. לכאורה קשה, אם כן, גם כשראינו את החולדה מביאה חמץ למקום שכבר בדוק, אין צריך לבדוק שוב. כי ודאי שלא תשאיר ממנו כלום. והרי לעיל דייקה הגמרא מהמשנה שבאופן כזה, ודאי צריך לבדוק שוב. למרות שהמשנה מדברת בליל י"ד?

לכן מבארים התוספות שאין כונת אביי שבשלשה עשר, היא אף פעם אינה מצניעה, אלא שלפעמים אינה מצניעה. ולכן כשלא ראינו אותה גוררת חמץ, איננו חוששים לכך, כי אפילו אם גיררה, שמא אכלתו כולו. אבל אם ראינו אותה שגררה חמץ לכאן, צריך לבדוק שוב, כי לפעמים היא מצניעה מהחמץ שברשותה.

אבל במשנה הבאה שמדברת בי"ד בניסן, לעולם היא מצניעה מהחמץ. ולכן אפילו כשלא ראינו אותה גוררת חמץ, צריך לחשוש לכך, כיון שאם תגרור, ודאי תצניע אותו. ולכן צריך להניח את החמץ לאחר הבדיקה במקום צנוע.

עוד הוסיפו התוס', שכל זה אמור לגבי לחם, אך בבשר יכול אביי לסבור שלעולם אינה מצניעה כלום, אלא אוכלתו כולו. ולכן במדורות העכו"ם אפשר שהוא סובר כרבי זירא, שאפילו

יניה עשר חתיכות חמץ, ואחר כך ימצא רק תשע, שאז ודאי יש לחשוש שמא גיררה חולדה את העשירי, שהרי אנו רואים שהוא חסר. (258)

הגמרא מביאה להלן פסקי הלכות הנוגעים לאופנים שונים של ספיקות ביחס לבדיקת חמץ.

א. היו לפנינו תשע ציבורין של מצה וציבור אחד של חמץ, ואתא עכבר ושקל נטל בפנינו חתיכה מאחד הציבורין, ונכנס לבית שכבר בדוק, ולא ידעינן אי מציבור המצה שקל, אי מציבור החמץ שקל, ואז צריך לבדוק שוב את הבית. (259)

הדין הוא שצריך לבדוק שוב את הבית, למרות שיש כאן רוב להקל. כי היינו הדין של תשע חנויות ששינונו בכרייתא, שאם היו בעיר תשע חנויות המוכרות בשר שחוטה, וחנות אחת מוכרת בשר נבילה, וקנה אדם

שאתה חושש כי מפני שאינה רואה עתה פת בבית, היא משיירא מן החמץ ומטמרא ומצניעתו? (257)

אלא אמר רבא: לעולם אין לנו לחשוש כלל שמא תגרור חולדה מהחמץ, ואפילו בארבעה עשר. ומה שאמרה המשנה בסיפא "מה שמשייר יניחנו בצנעא", הוא משום שאנו חוששים שמא תטול חולדה בפנינו מהחמץ הנשאר, ואז ודאי יהא צריך בדיקה אחריו.

תניא כוותיה דרבא: הרוצה לאכול חמץ אחר הבדיקה, כיצד יעשה?

מה שמשייר לצורך האכילה יניחנו בצנעא, כדי שלא תבוא חולדה ותטול ממנו בפנינו, ויהא צריך בדיקה אחריו!

רב מרי אמר: לכן אומרת המשנה שיניח את החמץ הנשאר בצנעא, משום גזירה, שמא

את לשון הברייתא. ורב מרי מפרש שמה שהברייתא אומרת "שלא תבא חולדה ותיטול בפנינו" הוא לאו דוקא, אלא הוא הדין בהניח עשר ומצא תשע, אמרינן שמן הסתם החולדה גררה את העשירי, ולא שבא אדם ולקחה משם. חידושי הר"ן.

259. כך מפרש רש"י שהנידון הוא לענין בדיקה של הבית שנכנס לשם העכבר.

א. התוס' הקשו: אם כן מה הראיה מתשע חנויות, שהוא ספיקא דאורייתא, שמא הבשר נבילה. לענין בדיקת חמץ שהוא רק מדרבנן. כמבואר בגמרא בסמוך, משום שמדאורייתא בביטול בעלמא סגי. שאף אם נדון לגביו את הקבוע כמחצה על מחצה, הרי ספיקא דרבנן לקולא?

257. קשה: הרי אביי לא אמר משום נביאות שהיא רואה את הנולד ויודעת העתיד, אלא שהיא דואגת להוה, וכיון שאינה רואה עתה פת הרבה כמו שרגילה עד עתה, לכן היא אוגרת מאכלה? ומצינו בירושלמי שיש לעכברים הבחנה בין רב למעט, שמפרש טעם חכמים במשנה בהמפקיד [בבא מציעא מ א], שהנפקד מנכה את החסרון מהתבואה לפי רוב התבואה. ושואל רבי יוחנן בן נורי, וכי מה איכפת להן לעכברים אם יש הרבה תבואה או מעט, כלומר שתמיד הם אוכלים באותה מדה? ומתריך הירושלמי, שעכברים הם רשעים, כשהם רואים שיש הרבה תבואה, הם קוראים לחבריהם שיבאו לאכול. יעב"ן.

258. רבא ורב מרי אינם חולקים, אלא רבא נקט

בו אחר הרוב, אלא הוא נחשב כמחצה על מחצה, דהיינו, כספק שקול, וספק איסור לחומרא. ולומדים זאת מפסוקים.

ואף כאן, כיון שתחילת הספק היתה במקום קביעותו, כאשר ראינו את העכבר נוטל

בשר ואינו יודע מאיזה חנות קנה. הבשר אסור, למרות שרוב החנויות הן כשירות. משום ש"כל קבוע כמחצה על מחצה דמי" כלומר, שכל דבר שנטלו אדם ממקום קביעותו, ואינו יודע מהיכן נטלו, הואיל והתחיל הספק במקום הקביעות, אין הולכין

ניתן ללמוד אחד מהשני?

ולכן הוא מפרש שכל הסוגיא נמצרכת אחר דברי הגמרא דלעיל, שאם ראינו החולדה גוררת למקום בדוק, צריך לבדוק שוב. ודנה הגמרא בכל אחד מהאופנים, האם הוא נחשב שראינו, או לא.

א. בתשע ציבורין של מצה ואחד של חמץ, אומרת הגמרא שהוא כאילו נטל העכבר ודאי חמץ ונכנס לבית הבדוק. משום שהולכים אחר שעת נפילת הספק. וכיון שראינו את הפרוסה כשנטלה העכבר מאחד הציבורין, והסתפקנו עליה אם הוא חמץ או מצה, על כרחך נאסרה לנו אותה פרוסה באכילה, וממילא צריך בדיקה אחריה. [ולא מיבעיא אם ספיקא דאורייתא לחומרא הוא מן התורה, הרי ודאי שפרוסה זו אסורה באכילה מן התורה, אלא אף אם ספיקא דאורייתא לחומרא רק מדרבנן, הרי גם חמץ נוקשה שאסור רק מדרבנן צריך בדיקה, כמבואר בתחילת הפרק].

והדמיון לתשע חנויות הוא רק לענין הפרוסה עצמה שאסורה באכילה, ואין הולכין בה אחר הרוב משום קבוע.

או שכמו בתשע חנויות הולכין אחר תחילת הספק, שהרי זה כל החילוק בין אם לקח מהחנות או שנמצא ברחוב. הוא הדין כאן, כיון שתחילת הספק לא היה על בדיקת הבית, אלא על הפרוסה עצמה, אם היא חמץ או מצה. ומאחר שמספק אנו אוסרים אותה, על כרחך שאף הבית צריך בדיקה, שהרי נכנס לתוכו דבר האסור באכילה.

ותירצו, שמדובר באופן שבעל הבית לא ביטל את החמץ, שאז הבדיקה היא חיוב מדאורייתא, ולכן הוא דומה לתשע חנויות. אך הקשו שעדיין אינו דומה בדיקת חמץ לתשע חנויות. כי בתשע חנויות אין לבשר שאנו מסופקים עליו, חזקת היתר. ואילו כאן, הבית יש לו חזקת בדוק?

ולכן הם מבארים שהנידון אינו לענין הבית שנכנס לשם העכבר, אלא לענין הפרוסה עצמה שנמצאת לפנינו, אם היא מותרת באכילה או לא. ולפרוסה עצמה הלא אין חזקת היתר. ודומה אם כן ממש לתשע חנויות. תוס' ד"ה היינו.

ב. בעל המאור מפרש שהנידון הוא אמנם לענין הבית. אך לא לענין בדיקה, אלא רק לענין אם בעל הבית צריך לבטל את החמץ שיתכן ונכנס לשם, או לא. אבל לבדוק, ודאי אינו צריך, כי ספיקא דרבנן לקולא.

ג. שיטת הר"ן בביאור הסוגיא.

הר"ן הקשה אף הוא, מה מדמה הגמרא את השאלה בענין בדיקת חמץ שהוא רק מדרבנן, לתשע חנויות שהוא ספיקא דאורייתא?

וכתב שתירוצי התוס' ובעל המאור אינם נראים לו, שהרי להלן בשני ציבורין מבואר להדיא שהנידון לענין בדיקת חמץ, ובפשטות נראה שכל הסוגיא מדברת באותו ענין. שאם לא כן מדוע נקטו שם באופן אחר, והלא בתשע ציבורין עצמן היו יכולים לחלק בין הפרוסה עצמה או ביטול הפרוסה, לבין בדיקת הבית?

וגם כל הסוגיא צריכה ביאור, מדוע צריך להביא מקור נפרד לגבי כל נידון ונידון, והרי

נכנס העכבר לבית הבדוק או לא. ושם אפילו יותר חמור, שודאי נכנס העכבר לאחד הבתים. ובכל זאת הקלנו מספק. כל שכן כאן, שספק אם בכלל נכנס העכבר לאיזה בית?

אלא הגמרא דנה כאן באופן שראינו עכבר נכנס לבית בדוק. האם הוא צריך לבדוק גם את יתר הבתים שבאותו חצר. כשם שאם נכנס עכבר לצדו אחד של החצר, כל החצר צריכה בדיקה, כך גם כל הבתים שבחצר הם רשות אחת, או לא?

ועל זה מביאה הגמרא ראייה מבקעה, שאף שהוא ודאי נכנס לבקעה, הרי ביחס לשדה שהטומאה בתוכה סובר רבי אליעזר שהוא נחשב לספק ביאה, כלומר מספק אם בכלל נכנס לתוכה. ואף חכמים מודים לרבי אליעזר שזה נקרא ספק ביאה, אלא שאף על פי כן הם מטמאים. הרי שאין אומרים שכל הבקעה נחשבת לשדה אחת, אם כן הוא הדין שכל הבתים שבחצר, אינן נחשבים לרשות אחת.

ד. שיטת רבינו דוד:

רבינו דוד מביא בשם הראב"ד, שלכן אנו מחמירים בתשע ציבורין, שצריך אף לבדוק, על אף שהבדיקה היא רק מדרבנן, וספיקא דרבנן לקולא. משום שכל עצם הבדיקה ניתקנה רק על ספק, שהצריכו לבדוק את הבית מספק, שמא יש שם חמץ. הואיל ומשתמשים בבית כל השנה בחמץ והוחזק שם חמץ, אין מתירין אותו עד שיבדק. והוא הדין בתשע ציבורין, כיון שודאי הכניס העכבר לבית חתיכה שספק אם היא חמץ או מצה, הרי זה כבית שהוחזק שם חמץ, וצריך להוציאו על ידי בדיקה דוקא. שמה לי אם הספק בחתיכה עצמה, או שהספק בבית, אם יש שם חמץ או לא.

מה שאין כן ביתר האופנים, שספק אם בכלל נכנס העכבר לבית הבדוק, הרי לא הוחזק שם חמץ כלל וחזר הדין שספיקא דרבנן לקולא, ואין צריך לבדוק.

ב. מה שאין כן בדין דלהלן, בשני ציבורין אחד של חמץ ואחד של מצה, וראינו שני עכברים, אחד נטל חמץ ואחד מצה. לא הסתפקנו כלל על הפרוסות עצמן, רק לאחר מכן כשנכנסו כל אחד לבית אחר, התחיל הספק על הבית הבדוק, אם נכנס לשם חמץ והוא חייב בבדיקה, או לא. ולכן כיון שבדיקת חמץ הוא מדרבנן, אנו אומרים שספיקא דרבנן לקולא.

וזה שהאריכה הגמרא, שהיו שני ציבורין ושני עכברים ושני בתים, ולא נקטה בקיצור, שעכבר אחד נטל חמץ ואיננו יודעים אם נכנס לבית הבדוק או לא, הוא כדי להשמיענו רבותא בשני בתים, שלא תאמר, כיון שודאי נכנס עכבר עם חמץ לתוך אחד הבתים, הרי זה כאילו איתחזק איסורא, ויצטרך לבדוק שוב. קמשמע לן שאפילו בכי האי גוונא אנו תולין לקולא כמו בשתי קופות.

ג. לאחר מכן מביאה הגמרא את האופן של ציבור אחד של חמץ ולפני שני בתים בדוקים, ונטל עכבר מהחמץ ואיננו יודעים לאיזה בית נכנס. וגם כאן ודאי לא נפל ספק כלל על הפרוסה עצמה שנטל העכבר, אלא רק על הבתים. ואף על פי כן אין ללומדו מהאופן הקודם, כי שם אפשר לומר העמד כל בית על חזקתו. הבדוק בחזקת שהוא בדוק, והאינו בדוק ישאר בחזקת שאינו בדוק. אבל כאן שביית אחד ודאי איתרע חזקתו, שהרי ודאי נכנס חמץ לבית בדוק, יצטרכו שניהם לבדוק אפילו בבאו לשאול בזה אחר זה. לכן מביאה הגמרא משני שבילין, שרואים שבמקום שהולכים לקולא מספק, אנו מקילים אפילו באופן שאחד ודאי איתרע חזקתו. והוא הדין בבדיקת חמץ שאף בו מקילים באופן של ספק, שיש להקל אף כשאחד ודאי איתרע חזקתו.

ד. האופן של ספק על ספק לא על, שמדמה הגמרא לבקעה. לכאורה קשה, מה החידוש כאן. הרי גם האופנים הקודמים היו כך שספק אם

מאחד הציבורין למקום אחר, ואיננו יודעים מאיזה ציבור פירשה, ואתא עכבר ושקל את אותה חתיכה ונכנס לבית הבדוק, אין הבית צריך בדיקה, כי באופן כזה הולכים אחר הרוב, ותולין שהחתיכה פירשה מאחד הציבורין של מצה.

מאחד הציבורין, שהוא מקום הקביעות של הדבר, (260) יש על כך תורת "קבוע", שאין הולכין בו אחר הרוב, אלא דנים אותו כספק השקול, והולכים בו לחומרא.

ב. ואם פירשה החתיכה, שניטלה מעצמה

התורה על הבתים, לבדוק את החמץ בכל מקום שמשמשין בו חמץ ולהשבתו משם, או לבטלו. וזה מבואר ממה שאמרו להלן שבדיקת חמץ מדרבנן, כי מדאורייתא בביטול בעלמא גני. משמע שחיוב הביטול מן התורה הוא כמו חיוב הבדיקה מדרבנן, ואף מן התורה חייבים לבער או לבטל אפילו מספק חמץ. אם כן אפילו כאשר יתווסף עוד ספק, הוא לא יהא נידון כספק ספיקא, אלא כספק ראשון, כי הספק הקודם הוא כמו איסור ודאי.

ולכן בתשע ציבורין צריך להחמיר אף מן התורה, כיון שודאי הכניס העכבר לתוך הבית דבר שהוא ספק חמץ, הרי דינו כבית שהוחזק בו חמץ, שהוא חייב בבדיקה או בביטול למרות שהוא רק ספק. נמצא הספק השני שמא אכלו העכבר, הוא כספק ראשון של תורה שהולכים בו להחמיר.

וזה גם הטעם שאף לגבי חיוב בדיקה שהוא רק מדרבנן, אין להקל בספק ספיקא, כי כך הוא עיקר התקנה של בדיקת חמץ, שתיקנו חכמים שלא לסמוך על הביטול, אלא לבדוק ולבער בדוקא. ולכן יש להתייחס לבדיקה כאילו היא מדאורייתא, שאמרנו שאין להקל בה בספק ספיקא.

והרי בכל בדיקה יש ספק ספיקא, שבכל חור וחור יש להסתפק שמא לא היה שם חמץ, ואף אם היה שמא אכלו עכבר, אלא שכאמור אין להקל בבדיקת חמץ מטעם ספק ספיקא.

260. כך מפרשים התוס', שדוקא כאשר ראינו

[ובשתי קופות, אף שודאי נכנס בכל אחד מהבתים דבר שהוא ספק חמץ או מצה. מכל מקום אנו דנין אותו כאילו לא הוחזק לנו חמץ בבית הבדוק, הואיל ואפשר לתלות שהחמץ נכנס לבית שאינו בדוק, והמצה לבית הבדוק]. ועדיין קשה, מדוע לא נקט בתשע ציבורין מטעם ספק ספיקא, שהרי יש כאן ספק ספיקא, ספק שמא אותה חתיכה שנטל העכבר היתה מצה, ואף אם היתה חמץ, שמא אכלו? [וראה להלן בהערה].

והביא בשם הרמב"ן שהוא מוסיף על סברת הראב"ד, שאף בספק ספיקא מחמירים בבדיקת חמץ. שהואיל וחייבו חכמים לבדוק מספק, הרי עשאוהו כודאי חמץ, ושוב אין הספק השני יכול להוציא מידי ודאי, וצריך דוקא שיבדוק.

אך הקשה עליו רבינו דוד: אם כן נמצא שהדרבנן חמור יותר מן הדאורייתא. שאילו מדאורייתא אין צריך אפילו ביטול בספק ספיקא, ומדרבנן חייבוהו לבדוק בספק ספיקא. והרי כל עצמה של הבדיקה לא תיקנוה אלא במקום ביטול?

ולכן הוא מבאר את הענין כך: מצוה זו של ביעור חמץ מן התורה שונה משאר מצוות שבתורה. שבכל האיסורים שבתורה לא צייתה התורה אלא על הודאי, כגון שלא יאכל חלב ודאי ודם ודאי. אלא שמפני חומר האיסור של תורה אנו מחמירים אף בספק, ורק בספק ספיקא אנו מקילים. אך במצוה זו של ביעור חמץ לא צייתה התורה על הודאי בלבד, שיבער את החמץ שנמצא לפניו, אלא אף על הספק צייתה

[איזה] עכבר להאי בית עייל [נכנס], והי עכבר להאי בית עייל, ושמה נכנס העכבר עם החמץ לבית הבדוק.

היינו הדין של שתי קופות, שמשם אנו יכולים ללמוד שבאופן כזה תולין לקולא, ואומרים שהמצה הוכנסה לבית הבדוק, והחמץ הוכנס לבית שאינו בדוק.

דתינא: שתי קופות לפנינו, אחת מהן היא של פירות חולין, ואחת היא של פירות תרומה, ולפניהם עמדו שני סאין מאותן פירות, אחד מהם היה של חולין, ואחד של תרומה. ונפלו שני הסאין האלו לתוך הקופות האלו, כל סאה לקופה אחרת. ואיננו יודעים איזו נפלה לחולין ואיזו לתרומה. הרי הפירות שבקופת החולין מותרין באכילה אפילו לזר, כפי שהיו עד עתה, ואין חוששין שמא הסאה של תרומה נפלה לתוכם ונאסרו כל הפירות לזרים [כי לא היה שם פירות חולין בשיעור פי מאה כנגד התרומה, ולא נתבטלה התרומה בחולין]. לפי ש"אני אומר" [דהיינו, יש לנו אפשרות של "תלייה", לתלות ולומר]: פירות החולין לתוך קופת החולין נפלו, ואילו התרומה לתוך קופת התרומה נפלה.

כך גם בשני ציבורין ושני בתים, כיון שיש כאן אפשרות של "תלייה", לכן "אני אומר" כי העכבר שנטל חמץ נכנס לבית שאינו

והיינו הדין של הסיפא של הברייתא של תשע חנויות.

דתינא: עשר חנויות של בשר שהיו בעיר, תשע חנויות מהן, כולן מוכרין בשר שחוטא, ורק חנות אחת מוכרת בשר נבלה, ולקה אדם בשר מאחת מהן, ואינו יודע מאיזה מהן לקח — ספיקו אסור!

ובסיפא של הברייתא נאמר: **ובנמצא**, בשר שנמצא ברחוב בין אותן חנויות, הלך אחר הרוב. הבשר כשר משום שהספק התחיל כאן רק ברגע מציאת הבשר ברחוב, ושם הוא אינו במקום הקביעות של הדבר, ולכן אין עליו תורת "קבוע", אלא יש בו את הכלל "כל דפריש, מרובא פריש", ואנו אומרים שהבשר פירש מהרוב, שהן החנויות הכשרות.

וגם כאן, כיון שהספק התעורר בפנינו רק כשהחתיכה כבר פירשה ממקום הקביעות, יש לנו לפסוק כפי הדין הרגיל, של הליכה אחר הרוב.

ג. שני ציבורין הנמצאים לפנינו, אחד מהם של מצה, ואחד של חמין, ולפניהם שני בתים, אחד בדוק, ואחד שאינו בדוק. ואתו שני עכברים, אחד שקל נטל חתיכת מצה, ואחד שקל נטל חתיכת חמין, וכל אחד מהשניים נכנס לבית אחר, ולא ידעינן הי

בו אחר הרוב. וכן מצינו לגבי גוי, שאם לקח הגוי בשר באחת החנויות, אף שהבשר עדיין בידו, הרי זה כאילו נמצא הבשר מושלך ברחוב, משום שהגוי אינו מסתפק אם הבשר כשר או לא, נמצא שתחילת הספק הוא רק עתה כשראינו הבשר בידו. תוס' ד"ה היינו.

את העכבר בשעה שנטל ממקום הקביעות הוא נחשב לקבוע. אבל אם ראינו אותו רק לאחר שהחתיכה כבר בפיו, אין על זה תורת קבוע, הואיל ורק עתה התחיל הספק ולא במקום הקביעות. והרי זה כאילו פירשה החתיכה מעצמה ונטלה העכבר, שמבואר להלן שהולכים

אומר" ? (263)

ומשנינן: **אטו** [האם] **בדיקת חמץ חיוב דאורייתא** הוא! ? הלא רק חיוב דרבנן היא, **דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי**, די בכך שיבטל את החמץ בלבד. וכיון שכל הנידון הוא כאן הוא אם חייבוהו חכמים לבדוק שוב את הבית, או לא, הרי בדרבנן אנו תולים ואומרים "שאני אומר". (264)

ד. נמצא **ציבור אחד של חמץ לפנינו**, **ולפניו שני בתים בדוקים**, **ואתא עכבר** וישקל חתיכה מהציבור, ונכנס לאחד הבתים, **ולא ידעינן אי העכבר להאי בית על** [נכנס]

שמה נכנס מצה לבית הבדוק, ואם תמצא לומר שנכנס חמץ, שמה אכלו העכבר. וכן צריך לפרש בכל האופנים שבסוגיא. **תוס' ד"ה היינו** [בעמוד קודם].

בעל המאור כתב [בתשע ציבורין] שהסוגיא סוברת כרבי זירא לעיל שמחלק בין לחם לבשר, ובלחם וודאי משיירת החולדה. ולכן אפילו בכך קטן יש רק ספק אחד, אם נכנס חמץ לכאן או לא, שלעולם אינה אוכלת כולו.

ואם כן, ראייה מכאן שהלכה כרבי זירא, ולא כרבא שם שאפילו בלחם הוא רק ספק אם משיירת או לא.

[ודעת התוספות לעיל בד"ה בשלשה שאפילו לרבי זירא הוא רק ספק בלחם אם משיירת].

עוד כתב **בעל המאור** שיש אומרים שרבא אמר דווקא בחולדה, אבל בעכבר גם הוא מודה שודאי משייר.

ולפי זה הסוגיא כאן יכולה ללכת גם אליבא דרבא.

264. גם לשיטת התוספות בהערה לעיל, שאפילו בספק דאורייתא מעמידים את הבית על

בדוק, והעכבר שנטל מצה נכנס לבית הבדוק. ואין צריך לבדוק שוב את הבית שכבר נבדק. (261)

ומקשינן: מה הראיה מתרומה לחמץ? והרי **אימור**, יש לנו לומר, כי מה **דאמרינן "שאני אומר"**, שאני תולה ואומר שההיתר נפל לתוך ההיתר, והאיסור נפל לתוך האיסור, זה דוקא

בתרומה, שבזמן הזה היא נוהגת רק **מדרבנן**, (262) ולכן אנו מקילין בה. אבל באיסור חמץ, שהוא **דאורייתא**, מי **אמרינן** שיש להקל ולתלות על ידי "שאני

261. ריש לקיש סובר ביבמות שאין סומכים על "שאני אומר" אלא כאשר יש רוב בקופת החולין נגד הסאה שנפלה לתוכה, כיון שבלאו הכי יש כאן ביטול ברוב מן התורה. ואם כן, אין ראייה מכאן לבדיקת חמץ, שאין שם את ההיתר של ביטול ברוב? וצריך לומר, שהסוגיא כאן סוברת כרבי יוחנן ביבמות שאפילו אם אין רוב בקופת החולין, אנו סומכים על "שאני אומר" בלבד. **תוס' ד"ה היינו** [ב].

262. **רש"י**. והתוס' רי"ד כתב שאין צריך לזה. שאפילו בתרומה דאורייתא הרי מן התורה נתבטלה התרומה ברוב החולין, ורק מדרבנן צריך שיהא אחד ומאה בחולין נגד התרומה. [לפי התוספות בסוף עמוד הקודם סטוגייתנו סוברת כרבי יוחנן שאפילו אין רוב בחולין נגד התרומה סומכים על הקולא "שאני אומר", צדקו דברי רש"י שדוקא בתרומה בזמן הזה, הוא דרבנן].

263. מדובר כשהחמץ שבפי העכברים היה מרובה, שאין לתלות שמה אכלוהו כולו. שאם כן היינו צריכים להקל מחמת ספק ספיקא. ספק